

Evlat Edinilmiş ve Biyolojik Ebeveyniyle Yaşayan Çocukların Davranışsal ve Duygusal Sorunları ve Bağlanma Düzeyleri ile Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Stillерinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Psik. İlkiz ALTINOĞLU-DİKMEER¹, Psik. Neşe EROL², Psik. Tülin GENÇÖZ³

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı, evlat edinilmiş ve biyolojik ailesi yanında yaşayan çocukların davranışsal ve duygusal sorunlarını, çocukların bağlanma ilişkileri ve ebeveynlerinin çocuk yetiştirme stilleri kapsamında karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir.

Yöntem: 6-18 yaşları arasındaki 61 evlat edinilmiş çocuk (34 kız, 27 erkek) ve yaş/cinsiyet bakımından eşleştirilmiş biyolojik ailesi yanında yaşayan 62 çocuk (35 kız, 27 erkek) ile bu çocukların anne-babaları araştırmaya dahil edilmişlerdir. Ölçümler hem anne-babalardan, hem de çocuklardan elde edilmiştir. Anne babalar çocukları için 6-18 Yaş Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL) ve Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği'ni, kendileri için de Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'ni doldurmuşlardır. Çocuklar, anne ve babaları ile ilgili algılarını belirtmek için Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği ile Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği'ni kullanmışlardır. On bir yaşından büyük çocuklar ek olarak 11-18 Yaş Grubu Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği'ni de doldurmuşlardır.

Bulgular: Evlat edinilmiş çocukların hiç bir ölçümde, biyolojik aileleriyle yaşayan akranlarından farklı olmadıkları saptanmıştır. Alan yazınından farklı olarak, çocuğun evlat edinilme yaşı sorun davranışı ile ya da anne babasına bağlanması ile ilişkili bulunmamıştır. Öte yandan, çocuğun evlat edinildiğini öğrenme yaşı ile sorun davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş, çocuğun özel durumunu öğrenme yaşı geçtikçe sorun davranışlarının da arttığı saptanmıştır.

Sonuç: Yaşanılan sorunlar tek başına evlat edinilmiş olmaya bağlı değildir, gelişimsel süreç içinde ele alınmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Evlat edinme, içe yönelim/dışa yönelim sorunları, duygusal/davranışsal sorunlar, bağlanma, çocuk yetiştirme stili, mizaç

SUMMARY

Emotional and Behavioral Problems Associated with Attachment Security and Parenting Style in Adopted and Non-Adopted Children

Objective: This study aimed to investigate and compare emotional and behavioral problems in Turkish adoptees and non-adopted peers raised by their biological parents.

Materials and Methods: The study included 61 adopted children (34 female and 27 male) aged 6-18 years and 62 age- and gender-matched non-adopted children (35 female and 27 male). Parents rated their children's problem behaviors using the Child Behavior Checklist/6-18, temperament characteristics using the School Age Temperament Inventory, their own personality traits using the Basic Personality Traits Inventory, and their parenting styles using the Measure of Child Rearing Styles. Children rated their parents' availability and reliability as attachment figures using the Kerns Security Scale and parenting styles using the Measure of Child Rearing Styles. Adolescents aged 11-18 years self-rated their problem behaviors using the Youth Self Report. Group differences and correlations were analyzed.

Results: There were non-significant differences in all scale scores between the adopted and non-adopted groups. In contrast to the literature, age of the children at the time of adoption was not associated with problem behaviors or attachment relationships. On the other hand, the findings indicate that as the age at which the children learned that they had been adopted increased emotional and behavioral problems increased.

Conclusion: Adoption alone could not explain the problem behaviors observed in the adopted children; the observed problem behaviors should be considered within the context of the developmental process.

Key Words: Adoption, adopted children, internalizing/externalizing problems, problem behaviors, attachment, parenting style, temperament

Geliş Tarihi: 18.06.2013 - **Kabul Tarihi:** 23.01.2014

¹Psik. Dr., Psikoloji Bl., Atılım Üniv., ²Psik. Prof., Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı AD., Ankara Üniv. Tıp Fak., ³Psik. Prof., Psikoloji Bl., Orta Doğu Teknik Üniv., Ankara.

Psik. İlkiz Altinoğlu-Dikmeer, e-posta: ilkiz@superonline.com

doi: 10.5080/u7587

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 18. maddesinde çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminin sağlanmasında anne ve babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları; 20. maddesinde ise, geçici veya sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuğun devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir (UNICEF Türkiye 2013). Bu koruma ve yardım, çocuğu geçici olarak başka aile yanına vermeyi (koruyucu aile hizmetleri), evlat edindirmeyi ya da çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara (kurum bakımı) yerleştirmeyi içermektedir. Uygun bakım verebilecek akrabası yoksa koruyucu aile yanına yerleştirme ya da evlat edindirme kurum bakımına göre çok daha uygun seçenek olarak araştırmalarda ortaya konmuştur (Browne 2008). Evlat edinme, biyolojik ailesi yanında büyümesi olanaksız olan bir çocuk ile durumu evlat edinmeye uygun bir erişkin arasında kalıcı ve yasal bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2013a).

Uluslararası yayınlarda, bazı araştırmacılar tarafından evlat edinilmiş çocukların doğum öncesi ve doğum sonrasında maruz kaldıkları kötü beslenme veya sağlıksız koşullar, aile içinde ve çevrede olumsuz yaşam koşulları, biyolojik aileden ayrılma, kurumda yaşama gibi deneyimler nedeniyle risk altında oldukları ve psikososyal uyum düzeylerinin biyolojik ailesiyle yaşayan akranlarının gerisinde oldukları öne sürülmektedir (Rosnati ve ark. 2008, Simmel ve ark. 2001, Van den Dries ve ark. 2009, Van IJzendoorn ve Juffer 2006, Xing Tan 2006). Öte yandan, bazı çalışmalar, bu çocukların psikolojik uyumlarının kurum bakımındaki akranlarından ve biyolojik aileleri yanında yetişmiş kendi biyolojik kardeşlerinden daha iyi olduğunu, daha az davranış sorunu gösterdiklerini, daha az madde kullandıklarını, okul başarılarının daha iyi olduğunu ve ruh sağlığı birimlerine daha az başvurduklarını (ya da gönderildiklerini) göstermektedir. Ancak aynı çocukların, çok az bir farkla da olsa, biyolojik aileleri yanında yetişen akranlarından daha fazla duygusal ve davranışsal sorunlar gösterdikleri de bildirilmektedir (Browne 2008, Hodges 2005, Johnson 2002).

Evlat edinilen çocukların, diğer akranlarına göre çocuk ruh sağlığı birimlerine daha fazla getirildikleri de yurt dışında yapılan çalışmaların dikkat çektiği ortak bir sonuçtur (Hodges 2005, Howe 1997, Groza ve Ryan 2002, Juffer ve Van IJzendoorn 2005, Nickman ve ark. 2005, Wilson 2004). Bu bilgi, ilk bakışta evlat edinilen çocukların, biyolojik aileleri ile yaşayan akranlarına göre daha fazla sorunlu oldukları izlenimini yaratmaktadır. Ancak araştırmacılar aynı zamanda, evlat edinen ailelerin, diğer ailelere göre daha kaygılı, endişeli ve yardım almaya daha açık aileler olduklarını, bu nedenle profesyonel yardım almak için daha kolay başvuru yaptıklarını

da ortaya koymuşlardır (Hodges 2005, Wilson 2004, Juffer ve Van IJzendoorn 2005).

Araştırmalar, çocuğun evlat edinildiği yaşın önemini de vurgulamaktadırlar. İlk 12 ay içinde evlat edinilen çocukların okul başarılarının, aile içi uyumlarının daha büyük yaşta evlat edinilenlere göre daha iyi olduğu; 6 aydan daha büyük evlat edinilen çocukların ileride psikopatoloji geliştirme açısından ilk 6 ayda evlat edinilen çocuklara göre daha çok risk altında oldukları belirtilmektedir (Fensbo 2004, Hodges 2005). Benzer şekilde bebekken evlat edinilen çocukların daha geç yaşta evlat edinilen çocuklara oranla daha güvenli bağlanma geliştirdikleri (Van den Dries ve ark. 2009); geç yaşta evlat edinilen çocukların ise daha önce yaşamlarında kurdukları bağlanma stillerini yeni yaşamlarına da taşıdıkları öne sürülmektedir (Stovall ve Dozier 1998).

Ülkemizde evlat edinme hizmetleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekle birlikte, Türk Medeni Kanunu uyarınca evlat edinme doğrudan biyolojik anne/babanın rızasıyla da olabilmektedir. Bu tip doğrudan evlat edinmeler nedeniyle ülkemizde evlat edinilen çocuk sayısı tam olarak belirlenmemektedir, ancak Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığı ile yılda ortalama 500 çocuk evlat edindirilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2013b). Bu sayı diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında oldukça azdır. Bir yılda evlat edindirilen ortalama çocuk sayısı; ABD'de 1 milyon (Simmel ve ark. 2001, Wilson 2004), Fransa'da 1-2 bin (Dumaret ve Rosset 2005), İspanya'da 5 bin (Palacios ve Amors 2006), Kore'de 4 bin (Lee 2007) olarak rapor edilmiştir. Evlat edinmedeki sayının azlığına paralel olarak, ülkemizde araştırma bağlamında da evlat edinme ihmal edilmiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Az sayıda da olsa, sosyal hizmet ya da yasal haklar ve düzenlemeler açısından evlat edinme ele alınırken, ruh sağlığı alanında yeterince ilgi görmemiştir. 2007 yılında düzenlenen "XX. Prof. Dr. Mualla Öztürk - Koruyucu Aile, Evlat Edinme ve Ruh Sağlığı Sempozyumu" kitabı (Erol 2008) bu konuda önemli bir derleme olmuştur. Ancak evlat edinilen çocukların ya da ailelerin ruhsal açıdan değerlendirildiği görgül bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle çalışmamızın çocuk ruh sağlığı alanında bir ilk olacağı ve bu konudaki boşluğu doldurmak adına bir adım atılmış olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, şu anda 6-18 yaşları arasında olan evlat edinilmiş çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ile bağlanma düzeylerini ve bu çocukların anne babalarının çocuk yetiştirme stillerini değerlendirmek ve evlat edinilmemiş akranları ve onların aileleri ile karşılaştırmaktır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 6-18 yaş dilimi arasındaki evlat edinilmiş 61 okul çağındaki çocuk ve ergen (34 kız, 27 erkek)

TABLO 1. Evlat Edinmiş ve Evlat Edinmemiş Ailelerdeki Aile Bireylerinin Yaş Ortalamaları.

	Evlat edinmiş aileler				Evlat edinmemiş aileler			
	S	X	Aralık	SS	S	X	Aralık	SS
Çocuklar	61	125,30 ay (10,8 yaş)	67-223	42,22	62	131,81 ay (11,5 yaş)	71-211	37,03
Anneler	59	47,88 yaş	37-61	5,58	62	38,73 yaş	27-53	5,00
Babalar	54	51,17 yaş	36-75	6,39	61	41,92 yaş	34-58	5,48

ile bu çocuklarla yaş ve cinsiyet açısından eşleştirilmiş biyolojik ailesiyle yaşayan 62 çocuk ve ergen (35 kız, 27 erkek) ve tüm bu çocukların anne-babaları oluşturmaktadır. Evlat edinme ile ilgili veriler, çoğunluğu (%66) Ankara olmak üzere 12 ayrı ildeki ailelerden; karşılaştırma grubu verileri ise yine çoğunluğu (%80) Ankara olmak üzere 4 ayrı ildeki ailelerden toplanmıştır.

Çocukların ve anne-babaların yaş ortalamaları Tablo 1'de sunulmuştur. Tabloda da görüldüğü gibi evlat edinen anne babalar karşılaştırma grubundaki anne babalardan daha yaşlıdır ve iki grup arasındaki bu yaş farkı anlamlı bulunmuştur [anne ve babalar için sırasıyla $t(118) = 9,48, p < 0,001$ ve $t(112) = 8,32, p < 0,001$]. Çocukların evlat edindikleri sıradaki yaş ortalamaları 16 ay olarak bulunmuştur (aralık = 0 - 96 ay). Bu çocukların % 40'ı ($s=24$) doğumdan sonraki ilk 30 gün içinde evlat edinilmişlerdir.

Evlat edinmiş annelerin % 36'sı, babaların % 46'sı üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip iken, karşılaştırma grubundaki annelerin % 26'sı ve babaların % 41'i bu eğitim düzeyindedirler. Her iki grupta da annelerin % 40'ı ev hanımı iken, evlat edinmiş babaların çoğunluğu emekli, diğer gruptaki babaların çoğunluğu ücretli çalışan işçi ya da memurdur. Evlat edinen babaların diğer gruptaki babalardan daha yaşlı oldukları göz önüne alındığında çoğunluğun emekli olması beklenen bir durumdur.

Araştırmaya katılan 49 evlat edinilmiş (% 80) çocuk ve 55 evlat edinilmemiş (%89) çocuk her iki ebeveyn ile; diğer çocuklar ise ölüm ya da boşanma nedeniyle tek ebeveyn ile birlikte yaşamaktadır. Evlat edinen aileler arasında 4 bekâr anne yer almaktadır.

Ebeveyn bildirimine göre, evlat edinilmiş çocuklardan 45'i (%75) evlat edindiklerini bilmektedirler. Çocuklara bu bilginin aktarıldığı en küçük yaş 2, en büyük yaş 13 (ortalama = 5,95, $SS=2,44$) olarak rapor edilmiştir. On iki çocuğun (%20) ailesi gerçekleri çocuklarıyla paylaşmayı planladıklarını, bunun için uygun zamanı beklediklerini; 3 çocuğun (%5) ailesi ise bu bilgiyi gizli tutacaklarını, çocuklarına asla söylemeyeceklerini belirtmişlerdir. Evlat edinilen çocukların biyolojik aileleri hakkında bilgi edinilememiştir. Çocukların

%70'i kurum aracılığı ile evlat edinildiği için aileler biyolojik aileler hakkında bilgi alamadıklarını belirtmişlerdir. Ortak tanıdıklar aracılığıyla biyolojik aileden evlat edinen aileler ise çocuklarının geçmiş aile öyküsünü bildiklerini ama o ailelerle ilişki içinde olmadıklarını dile getirmişlerdir. Sadece 2 çocuk akrabalar arası evlat edinilmiştir, özel durumunu bilmektedir ve biyolojik ailesiyle görüşmeye devam etmektedir.

Evlat edinilen gruptaki çocukların % 65'i ($s=40$) ve biyolojik ailesiyle yaşayan çocukların % 60'ı ($s=37$) bir çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları ana bilim dalında izlenmiş ya da halen izlenmektedir. Bu çocukların tamamı ilk araştırmacıya farklı çocuk psikiyatri uzmanları ya da klinik psikologlar tarafından yönlendirildiği için hali hazırda tanı almış ve tedavileri devam eden çocuklardır ve yine aynı uzmanlar tarafından tedavileri sürdürülmüştür. Çocukların aldıkları tanıları incelendiğinde her iki grupta da dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) çoğunluktadır (evlat edinilmiş grupta %69, biyolojik ailesiyle yaşayan grupta %60). Bazı çocuklarda DEHB ile birlikte özgül öğrenme güçlüğü ve davranım bozukluğu eştanıları vardır. Tanı almış evlat edinilmiş çocukların %38'i, karşılaştırma grubundan tanı almış çocukların %34'ü çeşitli psikotrop ilaçlar kullanmaktadırlar.

Veri Toplama Araçları

Evlat Edinme Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından geliştirilen bu form ile aile ve çocuk hakkında demografik bilgi, çocuğun sağlık durumu, evlat edinme süreci, okul ve çevre ile ilişkiler, anne babaların çocukları ile ilgili tasarımları ve evlat edinme hakkındaki görüşleriyle ilgili bilgi toplamak amaçlanmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda ailelerle görüşmeler yapılmıştır.

Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (Child Behavior Checklist/CBCL/6-18): Ölçek 6-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin sorun davranışlarını anne-babalarından ya da onlara bakım verenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda değerlendirmektedir (Achenbach ve Rescorla 2001). Ölçek 113 problem maddesinden oluşmaktadır. Sorun davranışlar son 6 ayda görülme sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilir ve maddeler çeşitli alt ölçekler içinde gruplandırılır. Sekiz adet sendrom puanı ve 6 adet DSM ölçütlerine

dayalı tanı puanı elde edilmektedir; ayrıca “içe yönelim”, “dışa yönelim” ve “toplam problem” davranış belirtir puanları elde edilmektedir. Ölçeğin ayrıca çocuğun aktivite, sosyallik, okul durumunu değerlendiren yeterlik bölümü bulunmaktadır.

Ölçeğin Türk örneklemini üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. “Toplam problem” puanları değerlendirildiğinde ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği 0,84, iç tutarlılığı 0,93 olarak bulunmuştur. Diğer sendrom ve tanı alt ölçeklerinde de test-tekrar test güvenilirlik katsayıları 0,67 ile 0,80 arasında; iç tutarlılık katsayıları ise 0,63 ile 0,91 arasında değişmektedir (Erol ve ark. 1995). Doğrulayıcı faktör analizi kullanılarak yapılan geçerlik çalışmasında, maddelerin %99’unun ölçülmesi amaçlanan belirtileri anlamlı, pozitif ve tatmin edici düzeyde ölçtüğü rapor edilmiştir (Dümenci ve ark. 2004, Erol ve Şimşek 1998, 2010).

Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (Youth Self Report /YSR/11-18): Ölçek, 11-18 yaşları arasındaki gençlerin sorun davranışlarını kendi verdikleri bilgiler doğrultusunda standart biçimde değerlendirmektedir (Achenbach ve Rescorla 2001). Ölçek; maddeler, alt ölçekler ve puanlama bakımından CBCL/6-18 ile paralellik göstermektedir. Ölçeğin Türk örneklemini üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. “Toplam problem” puanları değerlendirildiğinde ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği 0,82, iç tutarlılığı 0,88 olarak bulunmuştur. Klinik ve normal örneklem kullanılarak yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ölçeğin sekiz faktör yapısına uygun olduğu saptanmıştır. (Erol ve Şimşek 1998, 2010).

Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği/OÇÇMÖ (School-Age Temperament Inventory/SATI): Çocuk ve ergenlerin mizaç özelliklerinin anne babaları tarafından değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen (Mc Clowry 1995, Mc Clowry ve ark. 2003) bu ölçeğin Türkçe uyarlaması Eremsoy (2007) tarafından yapılmıştır. Ölçekteki 38 maddeden 4 mizaç boyutu (olumsuz tepkisellik, yaptığı işi sürdürebilme, yaklaşma/kaçınma ve aktivite) elde edilmektedir. Her boyut için elde edilen test – tekrar test katsayıları 0,85-0,89; iç tutarlılık katsayıları ise 0,85-0,90 arasında değişmektedir. Çalışmaya katılan tüm anne ve babalardan çocukları ile ilgili bu maddeleri işaretlemeleri istenmiştir.

Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği (ÇYSÖ): Bu ölçek, çocuk yetiştirme stillerinin belirlenmesi amacıyla Sümer ve Güngör (1999) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan 22 maddeden algılanan çocuk yetiştirme stilleri ile ilgili iki boyut (kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol) elde edilmektedir. Algılanan kabul/ilgi boyutu için elde edilen iç tutarlılık katsayısı hem anneler hem de babalar için 0,94 olarak bulunmuştur. Annelerden algılanan sıkı denetim/kontrol boyutu iç tutarlılık katsayısı 0,80 iken, bu katsayı babalar için 0,70’dir. Çalışmaya katılan tüm anne ve babalardan kendi çocuk yetiştirme stillerini değerlendirmeleri istenmiştir.

Ayrıca çalışmaya katılan tüm çocuklar, anne babalarının çocuk yetiştirme stilleri ile ilgili kendi algılarını da aynı ölçek üzerinde değerlendirmişlerdir.

Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği (TKÖÖ): Türk kültüründe geliştirilmiş (Gençöz ve Öncül 2012) olan bu ölçek 45 maddeden oluşmakta ve 6 kişilik özelliği boyutunu (dışa dönüklük - içe dönüklük, sorumluluk, geçimlilik/uyumluluk, nörotisizm - duygusal tutarlılık, gelişime açıklık, olumsuz değerlik) ölçmektedir. İç tutarlılık katsayıları 0,71 ile 0,89 arasında değişmektedir. Çalışmaya katılan tüm anne ve babalardan kendi kişilik özelliklerini değerlendirmeleri istenmiştir.

Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği/KGBÖ (Kerns Security Scale/KSS): 15 maddeden oluşan bu ölçek çocukların bağlanma figürlerinin duyarlı ve ulaşılabilir olacaklarına ne oranda güvendiklerini, stres altında iken bağlanma figürlerine güvenme eğilimlerini ve bağlanma figürleri ile iletişim kurma isteklilik düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Kerns ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlanması Sümer ve Anafarta-Şendağ (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin anne formunun iç tutarlılık katsayısı 0,84, baba formunun ise 0,88 olarak bulunmuştur. Çalışmaya katılan çocuklardan anne ve babaları için ayrı değerlendirme yapmaları istenmiştir.

İşlem

Çalışma öncesinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Etik Kurulu’ndan onay alınmış, gönüllülük esasına dayanarak çalışmaya katılan tüm anne babalar çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve kendilerinden bilgilendirilmiş onam formunu imzalamaları istenmiştir. Evlat edinmiş ailelere ulaşmak üzere o dönemki adıyla Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na (şimdi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü) yapılan yazılı başvuru gizlilik ilkesi gereğince reddedilmiştir. O nedenle “Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği”nin Ankara içi ve dışındaki üyeleri ve onların tanıdığı diğer ailelerden gönüllü olanlar ile çeşitli e-posta duyurularına olumlu yanıt veren evlat edinmiş ailelerin tümü araştırmaya dâhil edilmişlerdir. Öte yandan, başta Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Anabilim Dalı Polikliniği olmak üzere 12 ildeki çocuk ruh sağlığı birimlerine çeşitli nedenlerle başvuran evlat edinmiş ailelerden gönüllü olanlar araştırmanın klinik örneklemini oluşturmuştur. Bu ailelerin tanıdığı diğer evlat edinmiş ailelere de ulaşılmış, gönüllü olanlar çalışmaya katılmışlardır. Ulaşılan 82 evlat edinmiş aileden 61’i (%74) çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Katılmak istemeyenler, çocuklarının özel durumunu bilmemesini ve ölçeklerin fazla oluşunu neden olarak göstermişlerdir. Karşılaştırma grubu ise ruh sağlığı birimlerine başvuran ve başvurmeyen aileler arasından çocukların yaş ve cinsiyet bakımından eşleştirilmesi yoluyla belirlenmiştir. Klinik örnekleme çocukların

TABLO 2. Annelerin ve Babaların Değerlendirmelerine Göre CBCL Puan Ortalamaları.

	Evlat edinilmiş								Evlat edinilmemiş							
	Klinikte izlenen				Klinikte izlenmeyen				Klinikte izlenen				Klinikte izlenmeyen			
	Anne S= 34		Baba S= 22		Anne S= 17		Baba S= 9		Anne S= 35		Baba S= 20		Anne S= 23		Baba S= 19	
	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS
İçe yönelim sorunları	13,79	7,95	11,45	7,14	10,59	7,28	7,78	5,59	14,37	8,37	13,05	9,16	7,87	5,36	7,26	4,89
Dışa yönelim sorunları	15,15	10,61	13,50	11,03	8,24	6,90	7,00	6,84	11,54	7,15	8,95	6,97	4,48	3,75	4,32	4,03
Toplam sorunlar	55,71	26,78	49,23	29,60	33,94	21,24	28,56	21,33	49,71	24,15	42,30	26,97	20,78	13,35	19,53	11,93
Sendrom Ölçekleri																
Anksiyete/depresyon	7,09	4,85	6,18	4,20	6,24	3,95	3,56	2,19	7,26	4,10	6,00	4,05	3,83	2,84	3,42	2,50
İçe çekilme/depresyon	3,47	2,51	2,64	2,66	2,41	2,53	3,00	2,83	4,71	3,28	4,95	3,87	2,22	1,78	2,47	2,12
Somatik yakınmalar	3,24	3,51	2,64	2,66	1,94	2,28	1,22	2,64	2,40	2,66	2,10	3,18	1,83	2,19	1,37	2,43
Sosyal sorunlar	5,94	3,50	5,77	4,12	3,59	2,72	3,22	3,46	6,03	3,58	4,65	3,27	1,83	1,77	1,89	1,85
Düşünce sorunları	4,53	3,37	4,50	3,64	2,65	2,09	2,11	1,36	3,69	3,27	4,00	4,32	1,09	1,35	1,05	1,68
Dikkat sorunları	9,62	4,79	7,55	4,53	4,71	3,90	4,78	4,66	8,57	4,10	6,95	3,93	2,30	2,57	2,53	2,29
Karşı gelme davranışı	4,38	3,63	3,73	3,43	1,59	1,94	1,44	2,07	2,43	2,38	2,15	2,43	1,17	1,40	0,68	1,20
Agresif davranış	10,76	7,65	9,77	8,09	6,65	5,24	5,56	5,15	9,11	5,28	6,80	5,05	3,30	2,75	3,63	3,39
DSM'ye Dayalı Ölçekler																
Duygudurum sorunları	4,35	2,90	3,91	3,18	3,12	2,64	2,67	1,73	4,46	3,19	4,75	3,89	1,96	1,69	1,79	1,69
Anksiyete sorunları	3,00	2,13	3,05	1,94	2,24	2,51	1,44	1,67	3,20	2,35	2,50	2,12	1,26	1,25	1,11	0,94
Somatik sorunlar	1,74	2,69	1,45	2,04	0,76	1,25	0,67	1,66	1,31	1,86	1,00	2,29	1,13	1,77	0,74	1,56
DEHB sorunları	5,44	2,86	4,77	3,01	2,94	2,16	3,00	2,35	4,31	2,83	3,30	2,64	1,65	1,58	1,89	1,63
Karşıt olma karşı gelme	3,85	2,63	3,32	2,82	2,18	1,91	1,89	1,69	3,54	1,92	2,60	2,19	1,39	1,37	1,42	1,46
Davranım sorunları	4,74	4,31	4,36	4,78	1,29	1,76	1,22	1,72	2,80	3,08	2,15	2,46	0,74	1,14	0,47	1,02

CBCL: Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği.

yaş ve cinsiyetinin yanında tanılarının da eşleştirilmesine çalışılmıştır.

Çalışmaya katılan çocuklar evlat edinilmiş olup olmamalarına (evlat edinme durumu) ve çocuk ruh sağlığı biriminde izlenmiş olup olmamalarına (klinik durum) bağlı olarak 4 ayrı gruba ayrılmışlardır. Anne ve babalardan çocuklarının davranışsal ve duygusal sorunları ve mizaçları ile kendi kişilik özellikleri ve çocuk yetiştirme stillerini değerlendirmek üzere formlar doldurmaları istenmiştir. Çocuklar, anne babalarının çocuk yetiştirme stillerini ve anne babalarına bağlanma güvenlikleri ile ilgili kendi algılarını doldurdukları ölçekler üzerinde değerlendirmişlerdir. Buna ek olarak, 11 yaşından büyük çocuklar kendilerini duygusal ve davranışsal sorunlar açısından da değerlendirmişlerdir.

İstatistiksel Analizler

Gruplar arası farklılıklar çok yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiş, ayrıca evlat edinme özellikleri ile kullanılan ölçekler arasındaki ilişki Pearson korelasyon yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmaya katılan toplam çocuk sayısı 123 olmasına karşın, hem annesinden hem de babasından ölçüm alınabilen çocuk sayısı 67'dir. 56 çocuğun ise ya annesi ya da babası araştırmada yer almıştır. Başlangıç olarak araştırmaya katılan 67 çift anne babanın (evlat edinme ve kliniğe başvurma durumları göz önüne alınmadan) doldurdukları ölçeklerden elde edilen puanlar çok yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiş ve hiçbir ölçekte anne baba ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Buna dayanarak veri kaybını engellemek için araştırmaya katılan anne ve babalar

TABLO 3. Annelerin ve Babaların Değerlendirmelerine Göre OÇÇMÖ, ÇYSÖ ve TKÖÖ Puan Ortalamaları.

	Evlat edinilmiş								Evlat edinilmemiş							
	Klinikte izlenen				Klinikte izlenmeyen				Klinikte izlenen				Klinikte izlenmeyen			
	Anne S= 36		Baba S= 26		Anne S= 20		Baba S= 12		Anne S= 35		Baba S= 20		Anne S= 24		Baba S= 20	
	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS
OÇÇMÖ																
Olumsuz tepkisellik	3,50	0,71	3,43	0,64	3,34	0,54	3,29	0,46	3,36	0,76	3,23	0,65	2,91	0,91	2,77	0,70
Yaptığı işi sürdürülebilir	2,60	0,75	2,80	0,71	3,16	0,81	2,94	0,77	2,71	0,65	2,75	0,59	3,69	0,68	3,61	0,61
Yaklaşma/kaçınma	2,61	0,66	2,51	0,60	2,76	0,46	2,97	0,71	3,03	0,69	3,11	0,49	2,69	0,64	2,62	0,57
Aktivite	3,27	0,83	3,14	0,88	2,68	0,85	3,33	0,77	3,03	0,82	2,90	0,75	2,60	0,82	2,59	0,75
ÇYSÖ																
Kabul/ilgi	3,38	0,40	3,18	0,32	3,42	0,40	3,40	0,34	3,24	0,37	3,12	0,45	3,46	0,29	3,24	0,37
Sıkı denetim/kontrol	2,51	0,42	2,50	0,29	2,60	0,38	2,46	0,34	2,56	0,38	2,59	0,38	2,47	0,35	2,42	0,37
TKÖÖ																
Gelişime açıklık	3,75	0,46	3,90	0,55	3,77	0,60	4,03	0,44	3,64	0,74	3,79	0,46	3,82	0,56	4,05	0,63
Sorumluluk	4,16	0,63	4,03	0,56	4,15	0,54	3,99	0,50	3,83	0,77	3,88	0,55	4,08	0,48	4,08	0,58
Dışadönük/içe dönüklük	4,06	0,64	3,67	0,79	3,95	0,83	4,11	0,70	3,81	0,95	3,56	0,62	4,03	0,62	4,14	0,65
Geçimlilik/uyumluluk	4,55	0,39	4,67	0,33	4,50	0,44	4,58	0,36	4,42	0,46	4,23	0,33	4,47	0,45	4,23	0,53
Duygusal tutarlık	2,66	0,70	2,59	0,86	2,67	0,77	2,88	0,86	2,75	0,82	2,72	0,86	2,44	0,75	2,52	0,75
Olumsuz değerlik	1,47	0,46	1,62	0,64	1,34	0,27	1,46	0,62	1,55	0,49	1,53	0,47	1,55	0,66	1,56	0,40

OÇÇMÖ: Okul Çağı Çocukları için Mizaç Ölçeği, ÇYSÖ: Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği, TKÖÖ: Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği.

her ölçek için birbirlerinden bağımsız olarak ayrı analizlerde değerlendirilmişlerdir. Analizlerde SPSS 16.0 istatistik programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Çocukların duygusal ve davranışsal sorunları, mizaç özellikleri, anne babaların kişilik özellikleri ve çocuk yetiştirme stilleri anneler ve babalar için farklı analizlere sokulmuş ve 2 (grup: evlat edinilmiş, evlat edinilmemiş) X 2 (grup: kliniğe başvurusu olan ve olmayan) çok yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Annelerden ve babalardan elde edilen puan ortalamaları Tablo 2 ve Tablo 3'de sunulmuştur.

Bu sonuçlara göre, hiçbir ölçekte evlat edinilme durumunun temel etkisi ile, evlat edinilme ve kliniğe başvurmuş olma ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır. Buna karşılık annelerin değerlendirdiği CBCL sonuçları [Çok yönlü $F(15,89) = 4,28$, $p < 0,001$, Wilks' $\Lambda = 0,58$, $\eta^2 = 0,42$] ve bazı mizaç özellikleri [Çok yönlü $F(4,106) = 8,74$, $p < 0,001$, Wilks' $\Lambda = 0,75$, η^2

$= 0,25$] için klinik durum temel etkisi anlamlı bulunmuştur. Buna göre, herhangi bir nedenle çocuk ruh sağlığı birimlerine başvuran çocuklar (klinik grup), hiç başvuru olmayan karşılaştırma grubuna (klinik olmayan grup) göre daha fazla içe yönelim, dışa yönelim ve toplam sorun davranışı göstermişlerdir. Bonferroni testiyle yapılan gruplar arası karşılaştırmalarda CBCL'nin 6 sendrom ölçeğinde (içe çekilme/depresyon, sosyal sorunlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları, karşı gelme davranışı ve agresif davranış) ve beş tane DSM'ye dayalı tanı ölçeğinde (duygudurum, anksiyete, DEHB, karşı gelme karşıt olma ve davranım sorunları) klinik gruptaki çocukların klinik olmayan gruptakilere göre daha fazla sorun davranışı oldukları bulunmuştur. Mizaç özellikleri açısından değerlendirildiklerinde ise, klinik gruptaki çocukların, klinik grupta olmayanlara göre yaptığı işi sürdürmede daha az başarılı oldukları ve daha hareketli oldukları bulunmuştur.

Çocukların anne ve babalarının çocuk yetiştirme stillerini ve 11 yaşından büyük çocukların kendi duygusal ve davranışsal sorunlarını değerlendirdikleri ölçümler arasındaki farklar

TABLO 4. Ergenlerin Kendi Değerlendirmelerine Göre YSR Puan Ortalamaları.

	Evlat edinilmiş				Evlat edinilmemiş			
	Klinikte izlenen S= 21		Klinikte izlenmeyen S= 8		Klinikte izlenen S= 15		Klinikte izlenmeyen S= 12	
	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS
İçe yönelim sorunları	15,81	7,39	11,00	5,58	18,53	10,48	11,67	6,92
Dışa yönelim sorunları	15,76	8,46	9,00	3,02	14,00	9,55	9,17	5,36
Toplam sorunlar	65,38	19,22	46,13	15,24	64,47	28,98	46,92	17,05
Sendrom ölçekleri								
Anksiyete/depresyon	8,19	4,34	5,75	3,92	8,47	4,55	4,92	3,63
İçe çekilme/depresyon	4,67	2,11	3,13	1,89	5,80	2,43	3,83	2,29
Somatik yakınmalar	2,95	2,82	2,13	1,36	4,27	4,80	2,92	2,71
Sosyal sorunlar	5,33	3,86	4,63	2,56	5,73	3,67	2,92	2,27
Düşünce sorunları	6,00	2,96	3,62	2,26	5,00	4,61	4,33	3,03
Dikkat sorunları	8,48	3,04	4,75	4,13	8,40	3,14	5,33	2,15
Karşı gelme davranışı	4,71	3,77	1,00	1,07	3,47	3,68	2,17	1,85
Agresif davranış	11,05	5,41	8,00	2,67	10,53	6,55	7,00	4,73
DSM'ye dayalı ölçekler								
Duygudurum sorunları	6,14	3,71	3,50	2,39	6,53	4,52	3,25	2,38
Anksiyete sorunları	3,57	2,31	2,50	2,14	4,13	2,47	2,08	1,78
Somatik sorunlar	1,29	1,95	1,25	1,04	2,40	3,31	1,50	1,38
DEHB sorunları	5,00	2,53	3,25	2,25	3,93	2,19	3,00	1,41
Karşıt olma karşı gelme	5,19	2,64	4,50	1,51	4,73	2,69	3,08	1,73
Davranım sorunları	4,95	3,56	0,88	1,46	3,67	3,52	1,67	1,37

YSR: Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği.

yine 2 (grup: evlat edinilmiş, evlat edinilmemiş) X 2 (grup: kliniğe başvurusu olan ve olmayan) çok yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Çocukların, bağlanma figürlerinin duyarlı ve ulaşılabilir olmalarına ne oranda güvendikleri ise anneler ve babalar için ayrı varyans analizleri ile test edilmiştir. Çocuklardan elde edilen puan ortalamaları Tablo 4 ve 5'de sunulmuştur.

Çocukların anne ve babaları için yaptıkları değerlendirmelerde hiçbir ölçekte evlat edinilme ve kliniğe başvurmuş olma durumlarının temel etkileri ile, evlat edinilme ve kliniğe başvurmuş olma ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır. Öte yandan, klinik gruptaki ergenler, klinik olmayan gruptaki ergenlere göre kendini değerlendirme ölçeğinde (YSR) kendilerinde daha fazla dikkat ve davranım sorunu rapor etmişlerdir [Çok yönlü $F(15,35) = 2,80$, $p < 0,01$, Wilks' $\Lambda = 0,45$, $\eta^2 = 0,55$].

Evlat edinilme ve klinikte izlenme durumları göz ardı edilerek sadece yaş ve cinsiyet temel etkileri araştırıldığında ise, kız çocukların annelerinin erkek çocuk annelerine göre daha fazla somatik yakınma rapor ettikleri görülmüştür [$F(1,105) = 9,60$, $\eta^2 = 0,08$]. Yine annelerin değerlendirmelerine göre bir görevi sürdürmede kızlar erkeklerden daha başarılı bulunmuştur [$F(1,111) = 7,82$, $p < 0,01$, $\eta^2 = 0,07$]. Öte yandan, 10 yaşından küçük çocuklar, büyük çocuklara göre annelerini [$F(1,102) = 10,18$, $p < 0,005$] ve babalarını [$F(1,94) = 9,82$, $p < 0,005$] daha fazla duyarlı ve güvenilir olarak algılamış; annelerini [$F(1,103) = 10,61$, $p < 0,005$, $\eta^2 = 0,09$] ve babalarını [$F(1,95) = 8,04$, $p < 0,01$, $\eta^2 = 0,08$] daha kabul edici ebeveynler olarak değerlendirmişlerdir. Ergenlerin kendi duygusal ve davranışsal sorunlarını değerlendirmelerinde ise herhangi bir cinsiyet ve yaş temel etkisi ile ortak etki bulunmamıştır.

TABLO 5. Çocukların Anne ve Babalarını Değerlendirdikleri KGBÖ ve ÇYSÖ Puan Ortalamaları.

	Evlat edinilmiş								Evlat edinilmemiş							
	Klinikte izlenen				Klinikte izlenmeyen				Klinikte izlenen				Klinikte izlenmeyen			
	Anne S= 36		Baba S= 26		Anne S= 20		Baba S= 12		Anne S= 35		Baba S= 20		Anne S= 24		Baba S= 20	
	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS	X	SS
KGBÖ	50,65	9,62	49,83	9,68	53,00	4,99	46,00	10,57	46,88	9,75	45,29	10,15	51,14	7,19	48,60	9,10
ÇYSÖ																
Ka/ilgi	3,51	0,58	3,28	0,67	3,58	0,34	3,16	0,66	3,28	0,59	3,01	0,77	3,47	0,35	3,17	0,67
SD/Ko	2,76	0,51	2,66	0,67	2,47	0,44	2,26	0,53	2,63	0,53	2,40	0,47	2,53	0,57	2,33	0,61

KGBÖ: Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği, ÇYSÖ: Çocuk Yetiştirme Stilleri Ölçeği, Ka/İlgi: Kabul/İlgi, SD/Ko: Sıkı Denetim/Kontrol.

Evlat edinilme yaşının sorun davranışlarına, mizaç özelliklerine ve bağlanma davranışına olan etkisini sınamak için uygulanan varyans analizi sonucunda evlat edinilme yaşı temel etkisi anlamlı düzeyde bulunmamıştır. Buna göre, yaşamlarının ilk bir yılı içinde evlat edinilen çocuklarla, daha sonraki dönemlerde evlat edinilen çocuklar arasında sorun davranışı ya da bağlanma açısından anlamlı bir fark yoktur.

Evlat edinme ile ilgili demografik özellikler ve ölçekler arasındaki korelasyonlar incelendiğinde, çocukların evlat edinildiklerini öğrenme yaşları ile annelerin CBCL değerlendirmeleri arasında anlamlı doğrusal bir ilişki olduğu gözlenmiştir ($r = 0,35 - 0,64$). Buna göre, çocuğun evlat edinildiğini öğrenme yaşı arttıkça sorun davranışları da artmaktadır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada, 6-18 yaşları arasında olan evlat edinilmiş çocukların duygusal ve davranışsal sorunları ile bağlanma düzeylerinin ve bu çocukların anne babalarının çocuk yetiştirme stillerinin evlat edinilmemiş akranları ve onların aileleri ile karşılaştırılması ve evlat edinme ile ilgili olabilecek risk ve koruyucu faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu yönde yapılan analizler doğrultusunda; evlat edinilmiş çocuk ve ergenlerin, duygusal ve davranışsal sorunlar, bağlanma düzeyleri ve mizaç özellikleri açısından biyolojik aileleri yanında yaşayan akranlarından farklı olmadıkları, her iki gruptaki anne ve babaların ise kişilik özellikleri ve çocuk yetiştirme stilleri açısından benzer özellikler gösterdikleri bulunmuştur.

Sorun davranışları açısından fark bulunmaması, biyolojik ailesiyle yaşayan akranlarına göre evlat edinilen çocuk ve ergenlerin daha fazla sorun davranışı ve daha az uyum davranışı gösterdiğini belirten çalışma sonuçlarıyla çelişmektedir (Hodges 2005, Rosnati ve ark. 2008, van IJendoorn ve ark. 2005, Vorria ve ark. 2006, Xing Tan 2006). Bu çelişki, bizim

çalışmamızdaki örneklem sayısının az olmasıyla ilişkili olabilir. Bununla beraber, bizim çalışmamızdaki çocuk ve ergenlerin evlat edinen anne babalarıyla uyumlu bir yaşam kurmuş olabilmeleri ve sorunların evlat edinmeye özgün olmaması da olasılıklar arasındadır. Öte yandan, ülkemizde kurum bakımında ve koruyucu aile yanında kalan çocuk ve ergenlerle yapılan bir çalışmada (Üstüner ve ark. 2005) rapor edilen CBCL ortalamaları bizim örnekleminizdeki evlat edinilmiş çocukların ortalamaları ile karşılaştırıldığında, evlat edinilmiş olan çocukların kurumdaki akranlarına göre daha az dışa yönelim ve toplam sorun davranışı ile daha fazla içe yönelim sorunları gösterdikleri, koruyucu aile yanında kalan akranlarıyla farklılık göstermedikleri gözlenmektedir. Bununla beraber, ergenlerin kendi değerlendirmeleri karşılaştırıldığında, bizim çalışmamızdaki evlat edinilmiş ergenlerin, Üstüner ve arkadaşlarının (2005) çalışmasındaki koruyucu aile yanında veya kurumda kalan ergenlerden daha az içe yönelim ve dışa yönelim sorunları rapor ettikleri görülmektedir. Bütün bunlar, yaşanan güçlüklerin evlat edinmeye bağlı olmadığını, gelişim süreci içinde yer alabilecek sorunlara paralellik gösterdiğini düşündürmektedir. Çalışmadaki, evlat edinen ve edinmeyen anne babaların kişilik özellikleri ve çocuk yetiştirme stilleri açısından benzer olmaları da evlat edinilen çocukların, biyolojik aileleri ile yaşayan akranları ile benzer ortamlarda yetiştiklerini göstermekte ve bu sonucu desteklemektedir.

Erken dönemde evlat edinilen çocukların daha geç yaşta evlat edinilenlere göre daha az davranış sorunu ya da bağlanma sorunu geliştirdiğini bildiren çalışmalara (Juffer ve ark. 2005, Stams ve ark. 2002, Stovall ve Dozier 1998, Van den Dries ve ark. 2009) karşın bizim çalışmamızda 12 aydan önce ya da sonra evlat edinilmiş olma farklı bulunmamıştır. Verrissimo ve Salvaterra (2006), ailelerle geçirilen sürenin olumlu bağlanma ile yakından ilişkili olduğunu belirtmektedirler. Güvensiz bağlanma geliştirmiş bile olsalar, çocuklar uygun bakımla güvenli bağlanma ilişkisi kurabilmektedirler

(Stams ve ark. 2002, Van den Dries ve ark. 2009). O'Connor ve arkadaşları (1999), evlat edinme sonrası bağlanma örüntülerinin değişebildiğini belirtmişlerdir. Evlat edinildiği erken çocukluk döneminde bozuk bağlanma örüntüleri gösteren çocukların, 4 yaşından sonra bağlanma sorunları göstermediklerini, bağlanma örüntülerinin biyolojik aileleriyle yaşayan akranlarından farklı olmadığını bildirmişlerdir. Yazarlar, kaliteli bakımın, yaşamlarının ilk dönemlerinde ciddi ihmal ve örselenmeler yaşayan çocuklarda bile ileride sağlıklı bağlanma ilişkisinin oluşumuna katkısı olacağını öne sürmektedirler. Bizim çalışmamızda çocukların kendilerini evlat edinen anne ve babalarıyla geçirdikleri süre, 2 yıl 6 ay ile 9 yıl 10 ay arasında değişmektedir. En az süre olan 2 yıl 6 ay bile başlangıçta uyum ya da bağlanma sorunu yaşanmış dahi olsa, yeniden uyum yapabile ve güvenli bir bağlanma geliştirebilme için yeterli bir süredir (Pace ve Zavattini 2011, Van den Dries ve ark. 2009). Öte yandan 12 aydan daha geç yaşta evlat edinilen çocukların geçmiş öyküleri incelendiğinde, kurum bakımına verilmeden önce biyolojik aileleriyle bir süre yaşadıkları (2 ay ile 48 ay arası) öğrenilmiştir. Çocuk için uygun olmayan ortamlarda bile yaşamış olsalar, bu çocukların bir çeşit bağlanma geliştirmiş olma olasılıkları çok yüksektir. Yeni ailerinden gördükleri sevgi, ilgi ve iyi bakım sayesinde olumsuz bağlanma örüntüleri yerini daha sağlıklı ve olumlu örüntülere bırakmış olabilir.

Çalışmanın ilgi çekici bulgularından bir tanesi, çocuğun evlat edinildiğini öğrendiği yaş ve sorun davranışları arasındaki ilişkidir. Öğrenme yaşı geciktikçe sorun davranışlarının daha sık gözlenmesi çocuğun bu yeni bilgiyi özümseme ve kabullenmesinin gecikmesi nedeniyle olabilir. Böylesine önemli bir bilgi, ne kadar çabuk içselleştirilirse, bu durumun getireceği kaygı ile baş etmek o kadar kolaylaşır. Öte yandan bu bilgiyi paylaşmayı geciktiren anne ve babaların çocuğundan bir şeyler gizleme, nasıl söyleyeceğini bilememe nedenleriyle ve bu arada çocuk başkasından öğrenirse korkusuyla daha gergin, kaygılı ve tetikte olabilecekleri, bu durumun da çocukla ilişkilerine yansiyebileceği ve sorun davranışlarını tetikleyebileceği düşünülmektedir.

Evlat edinmenin ruh sağlığı açısından ele alınması nedeniyle öncü olduğu düşünülen bu çalışmada çoklu bilgi kaynaklarından (anne, baba ve çocuk) veri toplanması da bir zenginlik katmaktadır. Ancak çalışmanın elbette ki bazı sınırlılıkları vardır. En önemli sınırlılık örneklem sayısının az olmasıdır. Ayrıca, 6-18 yaş arası çocuk ve ergenlerin yer aldığı bu çalışmaya, erken dönem bağlanma ilişkisini ya da ilk dönemdeki uyum sorunlarını inceleyebilmek adına daha küçük yaş grubunun dahil edilmemesi bir başka sınırlılıktır. Örneklem grubunu oluşturan bu çocuklar, evlat edinildikleri ilk dönemde değil, aradan yıllar geçtikten, aile birliği oluşuktan, var olan sorunlar için yardım alınmaya başlandıktan sonra değerlendirilmiştir. Boylamsal olarak izlenememiş olmaları da önemli bir kısıtlılıktır. Evlat edinilmiş çocukların geçmiş

öyküleri ve özellikle biyolojik aileler hakkında yeterli bilgi olmaması ile evlat edinilen aileleri evlat edinmeye yönlendiren nedenlerin ayrıntılı olarak çalışılmaması diğer sınırlılıklardır. Çalışmamıza katılan aileler gönüllü ailelerdir ve veriler öz bildirim ölçekleri aracılığıyla elde edilmiştir. Bu ailelerin motivasyonu yüksek ve özel durumlarını paylaşma konusunda kaygı yaşamayan aileler oldukları çok açıktır. Bu alanda çalışan bir derneğe üye olmuş, başka aileleri de araştırmaya katabilmek için gönüllü olarak aracı olmuş ailelerdir. Her ne kadar evlat edinme konusunda açık olmak, bu konuyla barışık olmayı, rahat olmayı ve gizlilik kaygısı olmadığı için daha az stres yaşamayı beraberinde getirebilecek olsa da, bu durumun araştırma için yanlılık oluşturabileceği ve öz bildirim ölçeklerinde daha olumlu yanıtlar verilebileceği de bir kısıtlılık olarak göz önüne alınmalıdır.

Çalışmadaki her iki grupta da yer alan çocukların çoğunluğu çocuk ve ergen ruh sağlığı birimlerinde izlenmekte olan çocuklardır. Araştırmacıların ruh sağlığı birimlerinde çalışıyor olmaları, bu grupla karşılaşma olasılıklarını arttırmış, kliniğe başvurmayan ailelere ulaşmak daha zor olmuştur. Bu nedenle tanı almış çocukların sayısı daha fazladır. Karşılaştırma grubu oluşturulurken, evlat edinilmiş çocuklarla yaş ve cinsiyetin yanında klinikte aldıkları tanılar açısından da eşleştirilmeye dikkat edilmiştir. Bu şekilde gruplar arası farklılıkların en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Ancak bu durumda her iki grubun da toplum örneklemine temsil edebilirliği konusunda dikkatli olmak gerekmektedir.

Özetle, duygusal ve davranışsal sorunların ortaya çıkması ve güvenli bağlanma ilişkisinin gelişmesi açısından evlat edinmenin koruyucu bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların, kurum bakımı yerine aile temelli bakım modellerinde yetişmelerinin olumlu sonuçları araştırmalarla ortaya konmaktadır. Ülkemizde de bu tip bakım modellerine geçilmesinin, evlat edinme sistemlerinin topluma tanıtılıp farkındalık ve duyarlılık geliştirilmesinin, bu alanda çalışan uzmanlara ve ailelere eğitim verilmesinin, daha çok çocuğun gerçek bir yuva ve aileye kavuşmasında önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazar notu: Bu çalışma 2009 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Klinik Psikoloji Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca 16. Ulusal Psikoloji Kongresinde (2010) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Achenbach TM, Rescorla LA (2001) Manual for the ASEBA. School-Age Forms and Profiles. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth and Families.
- Browne K (2008) The overuse of institutional care for young children in Europe and its relation to child abandonment and international adoption (çev. Altınoğlu-Dikmeer). N Erol (Ed) Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı. Ankara, AÜTF Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları, No: 6, s. 123-8.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2013a) T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/143> adresinden 18 Ocak 2013 tarihinde indirildi.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2013b) T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. 18 Ocak 2013 tarihinde <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/mce/istatistikler/2o12/kasim.pdf> adresinden indirildi.
- Dumaret AC, Rosset DJ (2005) Adoption and child welfare protection in France. *Early Child Development & Care* 175:661-70.
- Dümenci L, Erol N, Achenbach TM ve ark. (2004) Measurement structure of the Turkish translation of the Child Behavior Checklist using confirmatory factor analytic approaches to validation of syndromal constructs. *J Abnorm Child Psych* 32:337-42.
- Eremsoy CE (2007) How do parental, familial, and child characteristics differentiate conduct-disordered children with and without psychopathic tendencies? Yayınlanmamış doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Erol N (2008) Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı. Ankara: AÜTF Çocuk Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları, No: 6.
- Erol N, Arslan BL, Akçakın M (1995) The adaptation and standardization of the Child Behavior Checklist among 6-18 year old Turkish Children. Eunethydis: European Approaches to Hyperkinetic Disorder, J Sergeant (Ed.). Zurich, Fotoratar, s.97-113.
- Erol N, Şimşek Z (1998) Çocuk ve Gençlerde Ruh Sağlığı: Yeterlik Alanları, davranış ve duygusal sorunların dağılımı. Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu, N Erol, C Kılıç, M Ulusoy, M Keçeci, Z Şimşek (Ed.), TC Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Eksen Tanıtım Ltd. Şti. s.25-77.
- Erol N, Şimşek Z (2010) Okul Çağı Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçekleri El Kitabı. Ankara, Mentis Yayıncılık.
- Fensbo C (2004) Mental and behavioral outcome of inter-ethnic adoptees. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 13:55-63.
- Gençöz T, Öncül Ö (2012) Examination of Personality Characteristics in a Turkish Sample: Development of Basic Personality Traits Inventory. *J Gen Psychol* 139:194-216.
- Groza V, Ryan SD (2002) Pre-adoption stress and its association with child behavior in domestic special needs and international adoptions. *Psychoneuroendocrinology* 27:181-97.
- Hodges J (2005) Adoption and fostering. *Psychiatry* 4:49-53.
- Howe D (1997) Parent-reported problems in 211 adopted children: some risk and protective factors. *J Child Psychol Psych* 38:401-11.
- Johnson DE (2002) Adoption and the effect on children's development. *Early Hum Dev* 68:39-54.
- Juffer F, Bakermans-Kranenburg MJ, van IJzendoorn MH (2005) The importance of parenting in the development of disorganized attachment: evidence from a preventive intervention study in adoptive families. *J Child Psychol Psych* 46:263-74.
- Juffer F, van IJzendoorn MH (2005) Behavior problems and mental health referrals of international adoptees. A meta-analysis. *JAMA* 293:2501-15.
- Kerns KA, Klepac L, Cole A (1996) Peer relationships and preadolescents' perceptions of security in the child-mother relationship. *Dev Psychol* 32: 457-66.
- Lee BJ (2007) Adoption in Korea: current status and future prospects. *Int J Soc Welfare* 16:75-83.
- McClowry SG (1995) The development of the School-Age Temperament Inventory. *Merrill-Palmer Q* 41:271-85.
- McClowry SG, Halverson CF, Sanson A (2003) A Re-Examination of the Validity and Reliability of the School-Age Temperament Inventory. *Nurs Res* 52:176-82.
- Nickman S, Rosenfeld AA, Fine P ve ark. (2005) Children in adoptive families: Overview and update. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 44:987-95.
- O'Connor T, Bredenkamp D, Rutter M ve ark (1999) Attachment disturbances and disorders in children exposed to early severe deprivation. *Infant Mental Health Journal* 20:10-29.
- Palacios J, Amorós P (2006) Recent changes in adoption and fostering in Spain. *Br J Soc Work* 36:921-35.
- Pace CS, Zavattini GC (2011) 'Adoption and attachment theory' the attachment models models of adoptive mothers and the revision of attachment patterns of their late-adopted children. *Child: Care* 37:82-8.
- Rosnati R, Montirosso R, Barni D (2008) Behavioral and emotional problems among Italian international adoptees and non-adopted children: Father's and mother's reports. *J Fam Psychol* 22:541-9.
- Simmel C, Brooks D, Barth RP ve ark. (2001) Externalizing symptomatology among adoptive youth: prevalence and preadoption risk factors. *J Abnorm Child Psych* 29:57-69.
- Stams GJM, Juffer F, van IJzendoorn MH (2002) Maternal sensitivity, infant attachment, and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: the case of adopted children and their biologically unrelated parents. *Dev Psychol* 38:806-21.
- Stovall KC, Dozier M (1998) Infants in foster care: An attachment theory perspective. *Adopt Q* 2:55-88.
- Sümer N, Anafarta Şendağ M (2009) Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi* 24:86-101.
- Sümer N, Güngör D (1999) Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi* 14:35-62.
- UNICEF Türkiye (2013) Çocuk Haklarına dair Sözleşme. 18 Ocak 2013 tarihinde http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html adresinden indirildi.
- Üstüner S, Erol N, Şimşek Z (2005) Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 12:130-40.
- Van den Dries L, Juffer F, van IJzendoorn MH ve ark. (2009) Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children. *Child Youth Serv Rev* 31:410-21.
- Van IJzendoorn MH, Juffer F (2006) The Emanuel Miller Memorial Lecture 2006: Adoption as intervention. Meta-analytic evidence for massive catch-up and plasticity in physical, socio-emotional, and cognitive development. *J Child Psychol Psych* 47:1228-45.
- Van IJzendoorn MH, Juffer F, Klein Poelhuis CW (2005) Adoption and cognitive development. A meta analytic comparison of adopted and non-adopted children's IQ and school performance. *Psychol Bull* 131:301-16.
- Verissimo M, Salvaterra F (2006) Maternal secure-based scripts and children's attachment security in an adopted sample. *Attach Hum Dev* 8:261-73.
- Vorria P, Papaligoura Z, Sarafidou J ve ark. (2006) The development of adopted children after institutional care: a follow-up study. *J Child Psychol Psych* 47:1246-53.
- Wilson S (2004) A current review of adoption research: exploring individual differences in adjustment. *Child Youth Serv Rev* 26:687-96.
- Xing Tan T (2006) History of early neglect and middle childhood social competence: an adoption study. *Adopt Q* 9:59-72.